

Oi aika entinen

Ennen kaikki oli niin selkeää ja yksinkertaista, että ihan sydänelästä vihlaisee, kun sitä muistelee.

Julkisuusammattajeja oli täsmälleen yksi: journalistin. Ammattiin tultiin ensin useimmiten kisällisopimustyyppisen harjoittelun kautta, vähitellen myös opiskelemalla alaa. Melkmaisteri oli pitkään tavallisin alan tutkinto, vähitellen ruvettiin valmistumaankin.

Koulutuksen puolella oli ensin pitkään yksi ainoa alan laitos; se hallitsi myös alan tutkimusta. Teorian ja käytännön ihmiset sen sisällä vähän kyräilivät toisiaan. Sitten opetuksen kenttä tuplaantui. Alalla oli kaksi laitosta. Tonttien rajat jäivät epäselviksi, ja laitokset vähän kyräilivät toisiaan. Lisäksi teorian ja käytännön edustajat edelleen kyräilivät toisiaan. Alan suosio kasvoi. Vähitellen tuli useampia laitoksia, eritasoisiaakin, ja eri tasot vähän kyräilivät toisiaan. Jotkut rupesivat tarjoamaan oikoteitä onneen, ja siitä vanhemmat ja akateemisemmat kimpaantuivat, ne kun pitivät pitkää ja rajattua polkua ainoana oikeana tienä viestintäammattaihin. Kaikki muut olivat käenpoikia tästä horisontista. Viestinnästä tuli lopulta päivän sana, ja jokainen tietysti pyrki pääsemään osingolle. Itse asiassa kaikki kuitenkin edelleen perimältään tutkailivat ja opettivat vain viestinnän yhtä lohkoa, joukkoviestintää ja journalismia, sen kylkiäisenä joskus organisaatioviestintää eli tiedottamista.

Kaikki oli kärhämistä huolimatta selkeää ja yksinkertaista, syy- ja seuraussuhteet selviä ja kamppailutkin asemasodan luontoisia. Nyt kaikki on toisin.

Alan koulutus- ja tutkimuslaitoksia on pilvin pimein. Kyräilyllä niitä ei saada enää millään järjestykseen, sillä muutos on tapahtunut ilmiössä itsessään, koulutus vain heijastelee tätä muutosta. Ala on säröillyt mosaiikiksi, ja nyt joukkoviestintä ja eritoten journalismi uhkaa jo jäädä viestintäammattina vähemmistöön.

Ei tarvitse kuin vilkaista sunnuntain lehtien "Koulutusta tarjotaan"-osastoja, kun ainakin hämäläistyttöä rupeaa pyörryttämään. Tarjolla on yhä tietysti journalismia ja tiedotusoppiakin, mutta myös täysi asteikko kaikkea muuta. On viestintää ja viestintäkasvatusta, on mediakulttuuria, mediakasvatusta ja medialogiaa, on informatiikkaa, informaatioyhteiskuntaa ja tietoyhteiskuntaa, on infotainmentia ja faktiota, on sen seitsemän sortin verkkoviestinnän asiantuntijaputkea. Ihan vastikään joku tarjosi kurssia väri viestinnän asiantuntijaksi aikoville – oppilaitos antoi nimestä päätellen väri viestinnän ohessa myös mannekiinikoulutusta. Periaatteessa kaikki on nykyään sallittua ja tätä sallimista korostetaan isoon ääneen, vaikka moni itse asiassa haikailee vanhan järjestyksen perään – se sentään oli järjestys. Nykyinen kettufarmi on kuin 2000 palasen puzzle, joka sekin muuttaa muotoaan kuin kaleidoskooppi.

Kenttä epäilemättä järjestyy vähitellen, viestintä-sanan magiakin haalistu-
nee. Rimpsut putoavat pois. Mutta jäljelle jää vakavia ja vaikeita ratkaisuja.
Jos koulutetaan journalisteja tai tiedottajia, koulutaanko heitä pitkää reittiä
maisteriksi vai riittävätkö ammattiopinnoiksi aineopinnot ja kandin taso tai
peräti pelkkä kansanopisto, kun säännöllisesti toistuva täydennyskoulutus on
kuitenkin välttämätöntä alan muuttumisen vuoksi? Ja olipa koulutus lyhyt tai
pitkä, mitä opiskelijoille pitää tarjota, tekemistä vai teoriaa? Jos teoriaa, min-
kälaista teoriaa, tieteenhistoriaa vaiko muodikkaita sfäärejä verkottumisesta,
kansalaisyhteiskunnasta, globalisaatiosta ja glocalisaatiosta? Jos tekemistä,
journalismia tai organisaatioviestintää – tai yhteisöviestintää sen nykyään kai
pitää olla. Vai pitäisikö peräti opetella lobbaamista? Verkkomaailmaa vai va-
kiintuneempia ammattikäytäntöjä vai kompromissia mikä ei ehkä tyydytä ke-
tään? Pitääkö erikoistua vai pätevoityä generalistiksi? Koulutaanko yksinker-
taisesti viestinnän ammattilaisia, ei enää tutkijoita, toimittajia tai tiedottajia?
Miten usein ja miten notkeasti koulutusta pitää uudistaa? Tarvitaanko jon-
kinlaista koordinaatiota perusopintojen tasolla, vai onko vaihtoehtojen rik-
kaus päivän sana? Miten paljon pitää kentän ääntä kuulla ja miten paljon
voidaan kenttä ottaa mukaan esimerkiksi tarjoamaan ostopalveluita kallii-
seen uuden teknologian lohkon opetukseen? Jos sallitaan, kaikkooaako kor-
keakoululaitoksen autonomia takaovesta ulos?

Kysymykset ovat hankalia, yksinkertaiset kyllä-ei -vaihtoehdot ovat pu-
donneet pois ajat sitten. Jokainen ratkaisu vaikuttaa tutkimus- ja opetuskäy-
täntöihin, viranhoitoihin ja resurssien suuntaamiseen. Se on selvää, että niin
alan ammattijärjestöt kuin koulutuskin ovat pikemminkin konservatiivisia
kuin notkeita uusiutumaan. Pelataan varman päälle jo periaatteesta, ja lama
on lisännyt varovaisuutta. Pahempaan aikaan kenttä tuskin olisi voinut men-
nä mosaiikiksi.

Viestintäalan perinteisistä työnantajien ja työntekijöiden järjestöistä ei
taida olla näkemyksen lisäajiksi. Ne kantavat lähinnä huolta siitä, ettei alalle
tule liikaa väkeä. Koulutus sinällään ei koskaan ole ollut näille sydämenasia.
'Uusilla' viestintäaloilla yhteistoimintaa ei edes ole niin paljon, että intressit
tulisivat kuulluiksi tai kirjatuiksi. Kaikki haluavat kovasti olla mukana kaikessa
niin kauan kuin rahaa ei liialti siirrellä ja niin kauan kuin suunniteltu kou-
lutus tai tutkimus on helposti sovellettavaa ja julkisuutta hankkivaa. Perus-
tutkimukseen ja -opetukseen ei menestystarinan tekijöiltä heltiä kiinnostus-
ta.

Tässä asetelmassa käy helposti niin, että tehdään pikkuparannuksia tut-
kintovaatimusten uudistusten kautta kerran kahdessa vuodessa, kun itse
asiassa pitäisi panna koko ajattelu uusiksi. Laitosten välisiä ongelmia pyritään
kukaties yhä käsittelemään vanhan tutun kyräilyn kautta, tähtäämällä pудо-

tus- ja rajoituspeleihin esimerkiksi siinä, mikä puulaaki on oikeutettu antamaan minkäkinlaista viestintäalan koulutusta. Yliopistot kyräilevät keskenään ja ritirinnan ammattikorkeakouluja ja yliopistot ja ammattikorkeakoulut kyräilevät ritirinnan kansanopistoja ja kaikki kyräilevät ritirinnan avointa korkeakoulua, eikä teorian ja käytännön nokkapokkakaan minnekään ole kadonnut, joskaan enää ei ole yhtä selvää, kuka edustaa teoriaa ja kuka käytäntöä –nökkimisjärjestykset säilyvät, mutta monikerroksisina.

Kuitenkin tuntuisi paljon luontevammalta, että nyt jos koska ruvettaisiin käynnistämään todellisia rengasmetroja: rakennettaisiin eri vuosina erilaisia koulutus- ja tutkimuspaketteja, jotka toteutettaisiin usean eri laitoksen yhteistyönä. Toki tämäntyyppiseen toimintaan liittyy kosolti käytännön hankaluuksia, eikä tulollaan oleva korkeakoulujen arviointikaan tällaiseen kannusta – jos kohta ei kai ihan yhteistyötä estäkään. Toisaalta vähintään yhtä hassua ajan ja energian haaskuuta on se, että pienessä maassa alan oppilaitokset kilpailevat heikoin resurssein keskenään ja vaalivat omaansa kuin viiden tähden ravintola huippuseptejään. Ja kas, niin vain esimerkiksi alan kaksi suurinta akateemista yllättäen päättävät erikoistua kumpikin tietoyhteiskuntaan...

Yhtä olennainen kysymys näinä aikoina on, mitä alan perustutkintojen opetuksessa opetetaan. Viestinnän ammattikuvathan ovat joko menneet tai menossa uusiksi, viestintää voi hyödyntää yhä useammassa ammatissa – ja yhä useampi alan ihminen myös vaihtaa ammattia perusteellisestikin elämänsä aikana, ehkäpä useammankin kerran. Elinikäiset sitoumukset ovat eilispäivää. Eikö kaikki tämä anna aiheutta siihen, että generalistien puolesta pitäisi puhua, ihmisten, joilla olisi sekä tietoa, taitoa että henkistä joustavuutta siirtyä tehtävästä toiseen, kun tilanne näin vaatii? Eikö myös näinä informaatioyhteiskunnan aikoina yhä keskeisemmäksi tule se, miten tiedon käyttäjät pystyvät sitä arvioimaan, yhdistämään ja jäsentämään?

Eikö voisi kuvitella, että tutkimisen perusvalmiudet ovat nykyään viestintäammattilaisille vähintään yhtä keskeisiä kuin journalismin tai tiedottamisen käytännöt? Toistaiseksi jokainen erilaisten kuppikuntien teettämä mielipidetiedustelu menee mediassa läpi kysymyksittä, mutta tulevaisuudessa selvitysten ja tutkimusten tekeminen tai ainakin tutkimusten arviointi ja kritiikki lienevät yhä useammille viestintätyötä tekeville jokapäiväisiä työkaluja. Missä sellaiset valmiudet oppii ellei yliopistossa?

Kielen ja ilmaisun merkitystä uusi tilanne ei toki alkuunkaan vähennä, pikemminkin päinvastoin – puhumatta ei viestintäammateissa enää selviä kukaan vaikka miten yrittäisi, joten puhetta pitää harjoitella kuten myös luovaa kirjoittamista, jota tarvitaan näinä puhekielen, verkkoslangin, supistuvien sanastojen ja substantiivipöhön aikoina enemmän kuin koskaan. Viestintäalalla työskentelevillä tulee olla myös taito edetä prosessikirjoittamisen reittiä ja työskennellä ryhmässä paljon 'syvemmin' asiaa kyntäen kuin tähänastinen opetus on antanut mahdollisuuksiakaan. Eli niin laitosten kuin niiden opettajien ja opiskelijoiden on pakko opetella tekemään työtä ryhmässä siten, että yhden erityistaidot hyödyntävät lopputulosta yhtäältä, toisen toisaalta. Organisaatioviestinnän perusopit ovat melkein pä banaanin yksinkertaisia – ja silti umpivaikkeitä.

Mutta onko esimerkiksi toimituskäytäntöjen ankara jyyttäminen mielekäästä ainakaan yliopistossa? Tilanteessa, jossa yliopiston hyvinkin suunniteltuun ja toteutettuun käytäntöjen opettamiseen tulee väkisin leikkikoulun sävy? Eikö luontevampaa olisi kehittää hyvin ohjattuja harjoittelujaksoja käytännössä, jolloin yliopiston tehtäväksi jäisi pikemminkin ammattikäytäntöjen analyysi ja kritiikki, haasteiden heittäminen ja hankalat, kiukkaiset kysymykset? Tähänkään ei siis käy kyllä-ei -vastaus, sillä tottahan ammattikäytännöt tulee tuntea ennen kuin niitä voi kritikoida, mutta painotukset kaipaavat harkintaa.

Elämme katonharjalla. Sekä lyhyen että pitkän tähtäimen muutokset tuli-

si kirjata opetussuunnitelmiin ja niiden suuntaamiseen tasavahvoina. Emme voi panna peliä poikki ja ruveta päätoimisesti suunnittelemaan, mutta järjestöntä on jatkaa vanhoihin eväinkään, kun tiedämme että muutoksen pitäisi jo olla työn alla – mutta mehän emme edes tiedä, minkälaisissa ammateissa viestinnän spesialisteja nyt tarvitaan, saati sitten heidän määräänsä tai kvalifikaatioitaan ensi vuosituhannella. Vakiintuneet koulutus- ja tutkimuslaitokset ovat keskittyneet taisteluun juustohöylää vastaan, ja maailma on sinä aikana päässyt muuttumaan aika rajusti viestintäalalla. Selvitys olisi kipeästi tarpeen ja mieluiten selvitys, joka tohtisi käyttää myös vilttejä menetelmiä, vaikkapa tulevaisuudentutkimusta prognooseissaan. Kysely työnantajien ja työntekijöiden järjestöille sekä ministeriöille ei ainakaan riitä. Tarvitaan luovaa hulluutta ja näkemysellisyyttä, mutta myös historian tajua.

Tiedotustutkimus julkaisee syksyllä 1996

TIETOYHTEISKUNTA

-teemanumeron. Numerossa käsitellään digitalisoitumisen ja verkostoitumisen journalisille, (joukko)viestinnälle ja yhteiskunnalle sekä niiden tutkimukselle asettamia kysymyksiä.

Teemaa voi lähestyä vaihtelevista näkökulmista, mutta arvostamme tuoreutta, omintakeisuutta ja kriittisyyttä. Varsinaisten artikkelien lisäksi tervetulleita ovat myös tarjoukset katsauksista ja kirja-arvioista.

Teemanumeroa toimittaa
Esa Sirkkunen

loessi@uta.fi

Tampereen yliopisto, Tiedotusopin laitos,
PL 607, 33101 Tampere, puh 931-215 6067